

A zen forrása: ki ad át és mit?

Leszármazási vonal és átadás a zen buddhizmusban

Bevezetés

Elnézést, hogy megtöröm ennek az elvonulásnak a csendjét.

Nagy örömmre szolgál, hogy itt lehetek veletek. A zen átadásáról és forrásáról fogok ma beszélni. Az összpontosított zazen, amit itt gyakorolunk, tényleg nagyon fontos. Ezzel szemben az átadás elméletibbnek és kevésbé fontosnak tűnhet. Az élő átadás azonban, amint már lassan mindenki kezdi érteni, a zen szíve és lelke. A "Ki mit ad át?" téma kapcsán nézzünk egyenesen saját gyakorlásunk mélyére!

[táblára ír] Ez egy nagyon gyakran használt kínai írásjel, amelyet úgy ejtünk, hogy *shin*, vagy japánul *kokoro*. Valami olyasmit jelent, mint a német *Geist*, azaz 'szív', 'tudat' vagy néha 'én-nélküli én'.

A tudatból tudatba történő átadás hagyományos értelmezése

A zen buddhizmusban az átadással kapcsolatban jól ismert japán kifejezés az *i shin den shin* szó szerint azt jelenti: „arra használni a tudatot, hogy átadjuk a tudatot” vagyis „a tudat átadása a tudat által”. Az az írásjel, amelyet már felírtam a táblára, kétszer is szerepel benne. Ki ez, vagy mi ez? És mit ad át? Fejtegetésemben – amely egyben alapos dekonstrukció is lesz – számos nevet és kifejezést fogok bedobni. De most egyelőre csak ezen jussunk át, azután minden magától és könnyedén jön majd.

Nos, mi is ez a tudat által átadott tudat a zenben? Itt egy tradicionális magyarázat a 20. századi Miura Isshu rinzai mestertől, aki a következőképpen beszél a kenshóról vagyis felébredésről:

„A kenshó tapasztalata egyenesen Shakyamuni Buddhától hagyományozódik, és a pátriárkák egymást követő generációin át jut el a jelenkor emberéhez a „tudatból tudatba történő átadás” által. Amíg a kensho tapasztalata közvetlen, generációról generációra szálló átadása meg nem szakad, a zen nem tűnik el, akár léteznek óriási templomok és vallási építmények, akár nem.”

Itt láthatjuk, hogy a zen hagyomány számára milyen fontos a leszármazási vonal generációról generációra történő átadása, amelyről úgy hiszik, kb. 2500 éve kezdődött Shakyamunival vagy még korábban, és napjainkig töretlen. Ugyanennek a könyvnek a jegyzetei között a következő klasszikus leírását találjuk ennek a tudatból tudatba történő átadásnak:

„A szöveg kifejti a zen tanítási módszer sarkalatos pontját, miszerint elő van írva, hogy a tanítónak legyen egy tanítványa, csakúgy, mint ahogy a tanítványnak is legyen egy tanítója. Amint a tanítvány tudata eléri a mester intuitív megértésének szintjét, tudatuk összeolvad, és a tanítvány megértése

egygyé válik a mesterével, vagy hagyományos szavakkal élve: a mester 'átadja' tudatát a tanítványnak. Ebben az átadásban nincsenek szavak, s ezt tartják a zenben az egyetlen módszernek, amely által a buddhizmus végső igazsága tökéletesen átadható generációról generációra."

Ez a zen retorika lényege a tudattól tudatig történő átadás kérdésében. Hasonlással élve úgy is szokták mondani, olyan, mint „egy edényből vizet önteni egy másik ugyanolyan edénybe”. Még a mondás is így szól: „Akinek (zen) szektánkban egyetlen Dharma-örököse sem lesz élete során, biztosan a pokolra jut halálakor.” (4)

Az átadásra vonatkozó másik kulcsfontosságú zen mondást Hyakujonak tulajdonítják [kín: Po-chang 720-814]. Amikor átadta a Dharmát (a tant) Obakunak [Huang-po h. 850?], aki pedig Rinzai [Lin-csi h. 867] tanítója volt, Hyakujo ezt mondta: „Az a bölcsesség, amely a mesterével ér fel, felére csökkenti a mester erényeit. Csak az olyan bölcsesség átadását érdemes átvenni, amely túlnő a mesterén.” Tehát bizonyos értelemben úgy tűnik, hogy a tanítványnak azonosulnia kell a mesterrel, ugyanakkor a tanítványnak túl is kell szárnyalnia mesterét. Ehhez mit szólnak?

Ha még visszább tekintünk egy olyan műre, amelyet Bodhiddharma nevéhez fűznek, aki a kínai zen első pátriárkája volt: „a három világ (a vágyé, a formáé és a forma-nélküliségé) mind az Egyetlen Tudatból ered, és odatér vissza. Buddhától Buddháig a tudatot tudat adja át.” Amint látjuk, ugyanazokat a kifejezéseket használjuk, ez azonban kezd egy kicsit zavaros lenni, nem? Világosnak tűnt, hogy a mester átadja tudatát a tanítvány tudatának, mégis ugyanakkor az első pátriárka, maga Bodhidharma mondja: 'Egyetlen Tudat'. Ez az, amit átadnak – és ami átad valamit?

Öt generációval később, amikor az ötödik pátriárka átadta a patriarkális köntöst a hatodik pátriárkának, a „*Hatodik Pátriárka Szútrája*” szerint így szólt: „A Dharma átadása tudatból tudatba történik – ezt (a Dharmát) mindenki maga kell, hogy felébredje.” Ebben egy csapásra megértjük, miért van szükség az átadásra – és erre mindenki maga jön rá. Miről van szó? Ki mit visz át?

Az átadási igazolások és a mester személyes tulajdonságai, mint például köntösei, csészéje, vagy más dolgai, mint egy háttámla, egy kartámla néha az átadás szimbólumaként került másik kézbe. Noha ellenkezik a retorikával, mégis a korai zentörténetben írásos szövegek is, mint például a *Lankavatara Szútra* és a *Gyémánt-szútra*, kézről kézre vándoroltak az úgy nevezett Dharma-átadás szimbólumaként. Ezekre majd visszatérünk később.

Az átadhatatlan átadása: az átadás és az átadási vonal mélyebb értelme

Ha egy kicsit mélyebbre tekintünk, rábukkanunk az „*átadhatatlan átadása*” vagyis az „*átadás, amelyet nem lehet átadni*” kifejezésre. Rinzai és más kiváló mesterek használták ezeket, amikor az átadásról faggatták őket. A klasszikus *Kék Szikla* koangyűjtemény számos példázatában találunk utalásokat arra, hogy „a Dharmát nem Buddhák és pátriárkák közvetítik [ir: az ezer bölcs, szentek]” De nem éppen pontosan ők azok, akiknek át kell adniuk? Lehetséges az, hogy az élő

igazságot nem adják át, vagy nem lehet átadni még Buddhák és pátriárkák által sem?

A *Kék Szikla Gyűjtemény* harmadik példázatában például a páratlan, kínai Baso mester [Ma-cu 790-788] haldoklik, és a kolostor felügyelője, aki még nem-megvilágosodott, jön érdeklődni mestere hogyléte felől. Baso kedvesen válaszol: „Naparjú Buddha, Holdarcú Buddha” (azaz néhány Buddha ezer évig is él, míg mások csupán egy éjen át). A példázat magyarázatában ezt találjuk: „Nem Buddhák és pátriárkák adják át, a tanítványok mégis formákkal bajlódnak, mint majmok, akik saját tükörképük után kapdosnak.” Hihetetlenül illik ez a megjegyzés ehhez a példázathoz.

A tizenkettedik példázatban egy szerzetes ezt kérdezi: „Mi Buddha?” és a mester felel: „Három font lenvászon.” Talán akkoriban a lenvászot köntöshöz vagy valami máshoz mérték, nem tudjuk. A segítő megjegyzés ehhez a koanhoz ezzel kezdődik: „Nem Buddhák és pátriárkák adják át.” Értjük?

De talán a legjobb illusztráció erre a célra a hetedik példázat. Ebben egy (japánul) Echo nevű szerzetes ugyanezt a kérdést teszi fel: „Mi Buddha?” Itt a mester így válaszol: „Te magad, Echo.” Ennyi az egész koan – az egész kérdés, és az egész válasz. Olyan, mint egy kezdő szintű nyelvi óra: Robi megkérdezi, mi Buddha. A tanár válaszol: „Te, Robi!” Itt a segítő megjegyzés ezzel kezdődik: „Nem Buddhák és pátriárkák adják át.” Nagyon sokatmondó, nem? Most mondd meg, átadták vagy nem? Mit jelent a Dharma átadása?

Engo [Jüan-wu 1063-1135], aki ezeket a segítő megjegyzéseket és magyarázatokat írta, még egy kis szólást is költött: „Az istenek titka nem apáról fiúra száll.”

Shakyamuni átadása a zen hagyományban

Most nézzük meg Shakyamuni átadását Mahakasjapának, és nézzük, hogy ez ugyanaz vagy valami más. De mielőtt ezt tennénk, hadd tegyék fel még egy kérdést: honnan kapta Shakyamuni az átadást? A források szerint természetesen maga ébredt rá, bár néhány feljegyzés már ténylegesen említést tesz néhány Buddháról Shakyamunit megelőzően is. Mégis világos azonban, hogy bár Sakyamuninak rendkívüli meditációs tanítói voltak, végül otthagya őket, elvonult magának, és maga jött rá az igazságra. De mégis, ő más, mint mi – végül is ő volt a Buddha. Nem igaz? És mi mindannyian tudjuk, mi Buddha... Hmm.

Egyébként a zen tradíció szerint Shakyamuni a következőképpen adta át a Dharmát Mahakasjapának: ahelyett, hogy beszédet mondott volna az egybegyűlt sereglet előtt, Shakyamuni egyszerűen felmutatott egy kezében lévő virágot. Mindenki megvilágosító szavaira, Dharmájára vár. Egyedül Mahakasjapa jön rá, hogy Shakyamuni már mindent elmondott, ezért természetesen elmosolyodik. Ezután Shakyamuni bejelenti, hogy most átadja a Dharmát Mahakasjapának. Egy másik klasszikus koangyűjteményben, amelyet *Mumonkan* magyarul „*Nincs Kapu*” vagy „*Kapujanincs átjáró*” néven ismerünk, a következő módon magyarázzák a hatodik példázatot:

„A sárgaarcú Gautama (Shakyamuni) bizonyára felháborító. A nemeseket lealacsonyítja, kutyahúst árul, holott birkafejet ígért. Úgy vélem, van ebben valami furcsa. Mindamellet, ha akkor az összegyűltek közül mindenki elmosolyodott volna, kihez került volna az Igaz Dharma? Vagy ha Kasho (Mahakasjapa) nem mosolygott volna, Gautama átadta volna az Igaz Dharmát valakinek? Ha azt mondjuk, hogy az Igaz Dharmát át lehet adni, a nagyhangú, sárgaarcú öregember egyszerű falulakókat csapott be. Ha azt mondjuk, nem lehet átadni, akkor miért helyezte az egyedüli Kashot?”

Kitűnő megjegyzés, éppen a lényegre tapint rá. Minden lény eredendően Buddha természettel bír, tehát nincs szükség ilyesfajta átadásra. Shakyamuni bizonyára megtéveszti a tömegeket. És mégis egyetlen egyet elfogadott. Miért? A 20. századi Shibajama Zenkei rinzai mester szerint: „A zen részéről, amely kizárólag saját vallási tapasztalatain alapszik, és tagad mindennemű teremtést és örökséget, az átadásnak ez a fajta értelmezése (azaz térbeli–időbeli átadás) megbocsáthatatlan félreértés.” Egy óriási hiba, egy „szent hazugság”, hogy úgy mondjam.

Hogy visszatérjek a kiindulóponthoz, nézzük meg, hogyan vélekedik erről Ummon zen mester [Yünmen h. 949]. Ummon elmeséli Shakyamuni születését, hogyan mutatott egyik kezével fel az égbe, másikkal le a földre és így szólt: „Fent az Ég és lent a föld – egyes egyedül én vagyok a Magasztos.” Hogyan válaszolnánk a világ által megbecsült lény e csodálatos születésére és első tanítására? Íme, amit Ummon mondott: „Ha ott lettem volna, egy csapásra megölöm, és testét éhes kutyák koncának dobom, hogy béke legyen a világon!” Miért kellett Ummonnak, az egyik legnagyobb Dharma-átadónak ilyet mondania? Ezzel éppen támadta az átadást vagy védte? Meg lehet semmisíteni vagy őrizni az átadást?

Shakyamuni átadása a korai forrásokban

Ummon ez utóbbi állítása úgy hangozhat, mintha nagyon messze állna a korai buddhizmustól, de nézzük meg, tényleg így van-e. A Shakyamuninak tulajdonított talán leghíresebb szavak szerint — amelyeket a Páli Kánon *Anguttara Nikaja* részében találtak — mindenki legyen saját maga menedéke, és másra ne számíton. Azt is mondják róla, hogy arra ösztökélte tanítványait, hogy ellenőrizzék le magukat – még azt is, amit ő tanított – és ne fogadják el, amit ő vagy mások mondanak csak azért, mert ők feljebb állnak vagy, mert nagy tanítók, vagy bölcsnek tartják őket. Le kell tesztelned magad! Na most milyen átadás ez? Persze ő nem a kínai zen ékesszólását használja az újszülött Buddhák megöléséről, és hogy dobjuk testüket a kutyáknak. De lényegileg annyira más ez az üzenet?

A Nagy Hagyaték Szútrája (Mahaparinibbana Sutta) szerint Shakyamuni élete vége felé világosan megtagadta a Dharma átadásának, illetve a szangha vagy buddhista közösség vezetésének bármilyen szándékát. (Az előzőekben említett Mahakasjapa-átadás legendája egy sokkal későbbi szülemény.) Ennél is fontosabb, *hogy még azt is megtagadta, hogy valaha is feljebbvaló lett volna.* A zen-kutató John McRae megjegyzi, hogy „az a szellemi vezető szerep, amelynek betöltését (Shakyamuni) a Buddha különösen visszautasította, tulajdonképpen megegyezett a pátriárka vagy csan (zen) mester szerepével a későbbi kínai buddhizmusban.” Talán

Ummonnak jó oka volt rá, hogy ilyen gyilkos kijelentést tegyen a szentek újszülött szentjéről.

Szintén a *Nagy Hagyaték Szútrájában* az utolsó szavakat Shakyamuninak tulajdonítják, miszerint minden feltételhez kötött dolog pusztulásra van ítélve; szorgalom által nyerjetelek tökéletességet. Ha minden dolog pusztulásra van ítélve, semmi sem állandó, hogyan lehet valamit változás nélkül átadni 2500 éven át? Újra felteszem a kérdést, mi kerül átadásra?

A zen buddhizmusban sok mindent mesélnek a „Dharma-pecsétről”, ezzel az átadással kapcsolatban. Már majdhogynem ezoterikussá, misztikussá vált. És mégis, a korai buddhizmusban a „Dharma pecsétjei” alatt egyszerűen a buddhizmus alapigazságaira utaltak, minden feltételekhez kötött dolog jegyeire vagy jellemzőire: 1. állandótlanság, 2. nyugtalanság, 3. én-nélküliség. Na most, ha minden kivétel nélkül változik, nyugtalan és én-nélküli, hogyan lehet ezt átadni? Később egy negyedik került a sor végére: a Nirvána nyugodt. Még később *Tathagatagarbha* azt gondolta, hogy ezek a pecsétek a fejük tetejére lettek állítva, és így lett belőlük: 1. örökkévalóság, 2. örömtelenség, 3. igazi én, 4. tisztaság (abban az értelemben, hogy a Nirvána eredetileg mentes a velejáró portól, vágyaktól, függelégektől és tudatlanságtól). Az átadás egy és ugyanaz maradt vagy megváltozott?

Kifejtés

Világos, hogy míg kitartóan és kizárólag a formához ragaszkodunk, minden hiábavaló. Még ha a legnagyobb mesterral is találkozunk, ha nem jövünk rá arra, hogy a tanító saját magunkban, én-nélküli énünkben van, minden elveszett. Az egyik legnagyobb fejlődés a buddhizmusban, amelyet most már hajlamosak vagyunk a kínai zenhez kapcsolni, az elfordulás a szútráktól, a rituáléktól és más formáktól. Ehelyett közvetlenül egy olyan másik emberhez fordulunk, aki erre maga ébredt rá. Persze ez nem kivételes dolog a zen számára; ez a buddhizmus, mint vallás megszületésének alapvető szempontja. Az indiai elő-buddhista guru bizonyítja, hogy ez az élő vallási gyakorlat egyetemes vonása.

A közvetlen emberi kapcsolat valóban nagyon értékes. A zen hagyományban ez az „átadási vonal” felbecsülhetetlen értékének egyik része. De végül is, ezt nem lehet megkapni kívülről, belülről kell elnyerni. Az egyik veszélye annak, ha ezt az átadást túlságosan szó szerint értjük, azaz túlságosan belekapaszkodunk szimbolikus, kultikus, ezoterikus formájába, hogy vakok leszünk, és nem vesszük észre azt az élő átadást, amely mindenkor és mindenhol jelen van. Amikor ránézel egy virágra, vagy véletlenül találkozol valakivel – bárkivel – megtörténik az átadás vagy sem? Mindannyian olvastunk már zen irodalmat – melyik véletlen találkozás nem számottevő? Az emberek rájöhetnek erre bármilyen cselekedet által: látás, hallás, emlékezés, felejtés, mosoly, valami elejtése vagy felemelése.

A személyes találkozás egy olyan tanítóval, aki már felébredt, óriási ösztönzés lehet a még fel-nem-ébredt számára. Arra is jó, hogy megerősítse, igazolja vagy hitelesítse, mire ébredt rá a tanítvány maga. Ez felbecsülhetetlen érték egyébként. Én magam is átmentem ezen egy rinzai képzőkolostorban Kyotóban az utóbbi 25 évben. De mi az alap? A *Mumonkán* előszavában találjuk: „semmi sem lehet családi kincs, ami a kapun át érkezett”. Először mindenkinek saját magának kell felébrednie,

azután a tanító igazolja ezt, bár ez a kettő nem mindig különül el világosan a hagyományos irodalomban, mivel úgy veszik, ez a kettő együtt jár. A zen iskolát úgy hívják „Buddha-tudatú szekta” – itt ismét ugyanaz a kínai írásjel jelenik meg – nem azért, mert ezt a tudatot átadják mestertől tanítványig, hanem azért, mert ez a tudat „én-nélküli tudatra” ébredése a tudat által. Nem támaszkodik semmiféle szentelt szútrára vagy szövegre, vagy bármire – vagy bárkire, ami formával rendelkezik. „A tudat átadására tudatot használ.”

Ennek a fajta átadásnak semmi köze az egymás közti átadáshoz, mint például érzékszerveken túli érzékelés (ESP) vagy néhány égbekiáltó szellemi materializmus, bár néha úgy hangzik, mint az. És alkalmanként még ennél mélyebbre is megyünk. A legrosszabb esetben ez a fajta „átadás” egy olyan veszélyes, misztikus (a szó legrosszabb értelmében), ezoterikus vallásos tisztelet, amelyet csak bizonyos körülmények között lehet átadni egy bizonyos embernek, aki teljesített bizonyos kultikus rituálékat és előírásokat.

Valós értelemben véve nem is lehetséges vagy nem is szükséges „átadást” kapni valaki mástól. Az átadás valóban átadhatatlan, ahogy ezt már említettem korábban. Én azonnal adok néhány hatásos példát, ám az igazi tanítótól semmit sem kaptok. Senki se közvetít semmit a másoknak. Nem lehet megkapni mástól. Persze magadtól sem kaphatod meg. Az átadás a legbelsőből tör elő, és átjár a mélységekig, hogy úgy mondjam. Azután ez az átadás megjelenhet bárminél, bárkinél, bárhol és bármikor. Nincs olyan dolog, és nincs senki, ami/aki ne közvetítené a tant. Ez az, amiért alapvető koanunk működik végül is, amiért közös érdeklődésünk és személyes egyéni találkozásaink kétségtelenül működnek.

Átadás nem lehetséges anélkül, hogy teljesen és végérvényesen el ne engednénk az ént, mint formát. Még akkor sem, ha valaki megszámlálhatatlan mennyiségű átadási igazolást kap a különböző átadási láncokban. Az átadás alapja és forrása a zenben az, hogy ráébredjünk én-nélküli énkre. És ez pontosan az én eldobásából származik egyszer és mindenkorra. Emlékszünk arra az írásjelre, amit a táblára írtam? Ez az. Senki nem ad át semmit senkinek; más szóval, *shin* vagy *kokoro* átadja *kokorot kokoronak kokoro* által. Ez minden.

A *Lankavatara Szútrában* és máshol is az óceán és a hullámok metaforáját használják. Minden egyén csak egy bizonyos hullámként ragadja meg magát. Hullámként jövünk és megyünk, Bár nem tudjuk honnan hova. Ez az élet-halál folytonos küzdelme és szenvedése az én, mint hullám számára. A vallási gyakorlat az a hullám, amely a végtelen óceán vizeként érzékeli saját magát. Mert minden más is ugyanezzel a természettel bír. Bármivel vagy bárkivel érintkezve elérhető ez az áttörés. Ez a kínai zen központi tétele.

Menedékre találva Buddhában a Dharma (vagy élő igazság) és a Szangha (vagy közösség) nem engedi, hogy az egyik formahalmazt egy másik ragadja meg. Hagyja, hogy saját maga hullámként vonuljon el, és magában az óceánban leljen menedékre.

A *Gyémánt-szútra* logikája szerint „Nem vagyok én, tehát én én vagyok.” Ellentmondásosnak hangozhat vagy örültségnek, de nem az. Amikor én, mint hullám rájövök saját igaz természetemre, mint az óceán maga, többé nem szűnök meg

hullámnak lenni. Sőt, valójában inkább óceánhullámmá válok. Az átadás szempontjából senki sem veszíti el az önazonosságát valamiféle misztikus homályban – bár a zen mesterek és tudósok néha hibásan, de ezt mondják. Egyik hullám sem azonos a másikkal, legyen az nagyon megvilágosodott vagy bármi. Ez egy olyan hullám, amely óriási és végtelen tengerként érzékeli magát. Amolyan semminek lenni: én nem vagyok én – én magam vagyok az óceán formanélküli formája.

Fogj egy szál virágot: honnan van ez? Magától nő? Hogy virág legyen, magból, vízből és tápanyagokból kell a földből kinőnie a napsütésre. A virág – csak úgy, mint minden más – nem önmaga, ezért formával nem bíró formaként nő és virágzik, majd elhullajtja szirmait. Milyen csodálatos!

Klasszikus koanunk pontosan arra a tényre mutat rá, hogy hullámként egy hullám sem elegendő. Hatoljunk az óriási és végtelen tenger mélyére! Úgy ahogy közös érdeklődésünk gyakorlása vagy a személyes beszélgetés sem egy kis vagy nagy hullám, még csak nem is árapályhullám, amely egy másik hullámmal találkozik, hanem óceán, mely önmagával néz szembe.

Átadás: Bodhidharma, Sekito és Rinzai

Hogy bebizonyítsam, hogy ezt az egészet tényleg nem én találok ki, most bemutatom a legjobb értelemben vett zen hagyományt. Nézzünk meg röviden három ösztönző példát!

Nincs is jobb példa erre, mint a kínai zen első pátriárkájának átadási igazolása a második pátriárka számára. A *Mumonkan* 41-es példázatában találjuk, most csak a lényegét mondom el. Egy kiváló kínai szerzetes, aki már tanulmányozta kora tanításait – a konfucionizmust, a taoizmust és a buddhizmust – meglátogatta Bodhidharmát, aki egy barlangban ült a hegyekben. A szerzetes elmondja, hogy a tudata – még egyszer felhívom rá a figyelmet, hogy ez ugyanaz a kínai írásjel – nem lel békére, és könyörög Bodhidharmának, hogy nyugtassa azt le. Mit mond erre Bodhidharma: „Írd ide a neved, fiam, ülj zazenben, mint én, és néhány év múlva átadom neked a Dharmát, és te lehetsz a 29-dik az átadási láncban”? Hát persze, hogy nem! Egyenesen rámutat: „Hozd elő azt a nyugtalan „én”-t, és én lenyugtatom!” Végül is a szerzetes visszatér és kijelenti: „Kerestem, de az elérhetetlen.” Mire Bodhidharma így felel: „Most már tökéletes nyugalomban van.” Ez a szerzetes lett a második pátriárka, mert magától ébredt rá, hogy végül is – és eredendően – nincs tudat, amely felmutatható. Rádöbrent, hogy ő az óceán; eddig hullámként magába zárva bármit is tett, nem talált tudati nyugalomra. Bármiféle úgy nevezett tudategyesítés vagy vallási utasítás helyett Bodhidharma könyörtelenül – valójában könyörületesen – tükrözte a szerzetes önmagát, mivel csak ez által születhetett megoldás. Természetesen fontos Bodhidharma végső igazolása, de az elsődleges dolog a szerzetes önfelismerése.

Egy másik klasszikus példa Sekitótól származik [Shih-t'ou 700-790], aki az egyik legnagyobb kora kínai mester volt. Mielőtt elhíresült volna az „ez a tudat maga Buddha” mondás, Sekito már használta ezt a fajta nyelvezetet. Végül egyik szerzetesének rá kellett kérdeznie, akkor ki kapta meg a hatodik pátriárka alapvető

tanításait. Ez csak néhány generációval a hatodik pátriárkát követően történt, ezért magától értetődő kérdésnek tűnt a jogos átadási láncolat tekintetében. Sekito így válaszolt: Az kapja, ki megérti Buddha tanát.” „Te megkaptad, mester?” – kérdezte a szerzetes. Sekito így felelt: „Én nem értem a Buddha tanát.” Látjátok? Sekitonak, az egyik legnagyobb korai mesternek nem sikerült megkapnia Buddha tanát. De igazából itt kezd bonyolódni a dolog: egy másik szerzetes megkérdezte, hogy akkor mi van a megszabadulással, a Tiszta Földdel és a Nirvánával. Ezek a buddhista ösvény legszentebb céljai. Ha ez a tudat maga Buddha, és mesterünk még csak nem is érti a Buddha tanát, akkor mi az ördögöt keresünk itt ebben a kolostorban gyakorolva? Így a szerzetesnek rá kell kérdezni azokra a nemes célokra, amelyeknek ő és társai szentelik életüket:

„És a megszabadulás, a Tiszta Föld és a Nirvána?”

„A megszabadulás?” „Ki kötöz le téged?”

„A Tiszta Föld?” „Ki ejt rajtad foltot?”

„A Nirvána?” „Ki juttatott téged a szamszarába?”

Sekito úgy felel, mint maga az óceán. És ezzel minden ilyen kérdés alaptalanná és sebezhetővé válik. Mikor voltál valaha is azon kívül vagy távol tőle? Kár azonban, hogy Sekito sohasem kapta meg az átadást.

A harmadik példa nem más, mint Rinzai példája. Az ő tanítása az elejétől a végéig szemlélteti az igaz átadást, ezért csak néhány példát mondok. Egyszer Rinzait megkérdezték, mi volt Bodhidharma szándéka azzal, hogy Indiából egészen Kínáig eljött. Nem az, hogy átadja a tant? Rinzai válasza: Ha létezik bármiféle szándék, még saját magát sem tudná megmenteni.” Amit úgy is fordíthatunk: „Ha bármiféle szándék létezik, sohasem mentheted meg magad.” A kérdezősködés nem ér véget: „Ha nem volt szándéka, hogy kapta meg a második pátriárka a Dharmát?” Rinzai válasza: „Megszerezni annyit tesz, mint nem megszerezni.” Ezt már hallottuk korábban is. „Ha nem lehet megszerezni, mit jelent az, hogy 'nincs megszerezve'?” Rinzai bevallja és leleplezi rosszmájúságát:

„Ez azért van, mert a tudatotok állandóan ezen jár, és keresitek mindenhol, mintha a szemeteket keresnétek a szemetekkel. Gyűjtsatok magatokban világot, és soha se keressétek máshol! Rá fogtok jönni, hogy testetek és tudatotok a Buddhák és pátriárkák teste és tudata, és semmit sem kell tennetek – ez a Dharma megszerzése.”

Amikor Obaku „átadta a Dharmát” Rinzainak, Rinzai elkérte tanárának, Hyakujonak hát- és kartámláját – a mesterét, aki azt mondta, hogy csak az érdemes az átadásra, akinek éleslátása felülmúlja a mesterét. Obaku mester éppen odaadja Rinzainak az elhunyt Hyakujo értékes tárgyait az átadás jeleként. Hogy mutatja ki Rinzai megbecsülését? Pillanatnyi gondolkodás nélkül felkiált: „Szolga, gyűjts tüzet!” Nincs szükség díszes kellékekre – Rinzai készen áll, hogy elégesse az istenverte dolgokat. (Valóban: „Az a bölcsesség, amely a mesterével ér fel, felére csökkenti a mester erényeit. Csak az olyan bölcsesség átadását érdemes átvenni, amely túlnő a mesterén.”) Obaku igencsak erősködik: „Bármilyen legyen is, mindenesetre vidd magaddal ezeket. Később a világon mindenki meg fog majd szólni ezért.” Obaku nem tehet mást, mint egyetért Rinzai-jal. Mégis éppen amint igazolja, és ösztönzi őt, előrelátóan arra kéri, legyen körültekintő.

Sokan tudják közületek, hogy amikor Rinzai hosszú és fáradságos küzdelem után végül felébredt hirtelen a következő hírneves mondatban tört ki: „Jé, Obaku Buddha-tana csak ennyi!” Ez az átadás. Távolról nézve kellemesnek és misztikusnak tűnhet, de ha egyszer közlelől is megnézed, az értéktelen kincs hétköznap i és szürke.

Amikor Rinzai haldoklott figyelmeztette tanítványait, ne engedjék, hogy az Igaz Dharma Szeme kialudjon. Egy szerzetes megkérdezi, hogy eshetne az meg, mire Rinzai azt kérdezi, hogy válaszol majd a szerzetes, ha erről kérdezik. A szerzetes felkiált (mivel Rinzai gyakran tette ezt). Majd Rinzai utolsó szavai: „Ki gondolta volna, hogy az én Igaz Dharma Szemem akkor alszik ki, amikor erre a sötét, ostoba alakra téved!” Nem is baj, hogy így esett.

Van még sok kitűnő példa, amit említhetnék, nemcsak kínai zen, hanem japán zen is. De ezekre majd máskor kerül sor.

Az átadási vonal legendája

Miért, honnan?

Honnan származik az átadási vonal legendája, és miért indult el? Ahogy a zen egyre inkább gyökeret ver Nyugaton, sok „zenes” természeténél fogva vonzódik ehhez a mítoszhoz. Sokan még naivan azt is hiszik, hogy ez szószerint igaz. Azt gondolják, hogy az átadási vonal legendájához fűződő díszes tárgyak megszerzése bizonyítja zenségük eredetiségét. Talán ez csak a felébredés alapvető hiányát tükrözi. Az átadási vonalak történelmi fejlődésének rövid áttekintése eloszlatja majd az ezt körülvevő ostoba félreértéseket.

A korai Tang-dinasztiában, úgy jó 1300 évvel ezelőtt nemcsak a zennel, hanem más buddhista iskolákkal szemben is elvárás volt, hogy legalapvetőbb esetben igazolják legitimitásukat, legjobb esetben pedig pozíciót és tekintélyt nyerjenek el az egymással versengő politikai erőktől. A kínai T'ien-t'ai [jap: Tendai] iskola aktív volt ebben a születő csan vagy zen iskolák előtt. Az „írástól elszakadó, szavakhoz és betűkhöz nem köthető átadás” hangoztatásának ellenére, amint már említettem, a „zen iskola” a szútrákra hagyatkozott: a *Lankavatara Szútrára*, (Bodhidharma átadása a második pátriárkának), és később a *Gyémánt-szútrára*. A nyolcadik század felé azonban arra tettek kísérletet, hogy egyenesen Shakyamunihoz vezessék vissza a szellemi átadási vonalat.

Röviden szólva, különböző „zen csoportok” elkezdtek létrehozni egy csomó egymásnak ellentmondó táblázatot az átadási vonalról, hogy megpróbáljanak legitimitást szerezni. Ezek a táblázatok császári kultuszeredet és a módosított konfuciusi őskultusz alapján álltak össze. A „Buddha családfát” azért készítették el, hogy megpróbálják bebizonyítani, hogy az adott név birtoklója Shakyamuni egyenes szellemi leszármazottja. Azzal, hogy valaki nem csak utalásként szerepelt egy szútrában, hanem egyenesen Shakyamunihoz vezette vissza magát, a többi buddhista iskolához, és a zen iskolákon belül más „illegitim” származáshoz képest magasabb rendűnek számíthatott. Úgy, ahogy a császár uralta a földet, a zen pátriárkát tartották a szellemi birodalom urának.

Amit napjainkban naivan „hiteles” átadási vonalnak gondolunk a zen buddhizmusban, az döntően történelmi hóbort és társadalmi-politikai hatalomjáték. A kulcsfigura Katakú Jinne [Ho-cse Shen-hui 670-762]. Amikor megkísérelte megszerezni a hetedik pátriárka tisztségét, Jinne támadást indított a zen úgynevezett „északi iskolája” ellen, és erőteljesen érvelt saját „déli iskolájának” legitimitása mellett. Kihasználva tanítójának, a ma már hatodik pátriárkaként ismert tanítónak homályos szavait, támadását a saját maga által alkotott, szigorúan patriarkális utódlásra alapozta, amelynek a császári kultusztisztelet szolgált alapjaként. Habár a két iskola tanításai tulajdonképpen megegyeztek, Jinne feljelentette az északi iskola tanításait. Sikerének egyik titka az volt, hogy óriási összegeket gyűjtött össze – katonai célokra – azzal, hogy államilag támogatott ünnepségeken felszentelési igazolásokat adott el nagy számban.

További gondok az átadási vonallal kapcsolatban

Az a tény, hogy a buddhizmus fokozatosan elődkultusszá és temetkezési buddhizmussá – szertartás az „eltávozott lélekért” – fajult, nagyon is kapcsolatban áll az előbb említett átadási vonallal. Csakúgy, mint az állam védelmére emelt templomok építésének gyakorlatával, a Buddha helyét elfoglaló nevetséges tanítók képeivel, valamint az előbb említett szekták versengésével, hogy néhányat kiemeljek.

A japán szótó zenben a templomi vonal piramisszerű, hierarchiális rendjében felmerülő problémák miatt Manzan Dohaku [1636-1714] egy összetett, de alapvető fontosságú érveléssel állt elő, miszerint a szabályos átadás érvényességét attól tegyék függővé, hogy az illető felébredt vagy sem. Egy másik szószóló Baiho Jikushin [1633-1707] volt, aki a Dharma-vonalat majdhogynem testben lakozó, fizikai létként látta, amely a következő vonalak folyamán örökké tartó igyekezetet ébreszt az egyénben. (20) Végülis a Dharma átadását a lélek birtoklásától származtatjuk. Dokuan Genko [1630-1698] érvelése, miszerint „jobb a felébredés mester nélkül, mint egy mester felébredés nélkül” nem hozott sikert. Még ezt is írta:

„Ha jól megnézem napjaink köntös- és Dharma-átruházását a zen iskolában, (azt látom, hogy) a név továbbél, de a valóság már régen elillant. Manapság azok öröklik a Buddhák és pátriárkák bölcsességgel teli életét, akik maguktól ébrednek fel, mester nélkül. Még ha a név el is tűnik, ők az egyedüliek, akik a ráébredést megöröklik.” (21)

A zen-kutató William Bodiford szerint az egésznek az lett a kimenetele, hogy Dogen legjobb szándéka ellenére „a magas tisztség elismerése nem kívánt se gyakorlást, se ráébredést”. (22)

A probléma persze nem csak a szótó zenben jön elő. Japán rinzai papok vásároltak „megvilágosodási igazolásokat” azért, hogy fontos, államilag támogatott tisztségekhez jussanak. Nézzük meg a „Lila Köntös esetet!” (23) Egyébként ez mind kapcsolódik egy közeli problémához: a szektatudathoz és az azt tápláló átadási vonalhoz. A zen-kutató Michel Mohr a japán zenről szólva kijelenti:

A koronként előtörő szektatudatosság természete különösen a Dharma-átadással kapcsolatban elterjedt hozzáállásban mutatkozik meg, hiszen a vonal

mibenléte és feddhetetlensége az átadás folyamatán keresztül őrződik meg. Ez kiemelten fontos, tudván azt, hogy a Tokugawa-korszak alatt [1603-1867] a Dharma-utódlás helytelen gyakorlata pestisként hatott az egész zen buddhista egyház hitelességére. (24)

Záró fejtegetés

Mi lehetne ennél nagyobb képtelenség, mint a „zen” áruhájában bevezetni ezt a hülyeséget Nyugaton? Mi köze van az átadási vonalnak és a megosztó szektatudatnak a buddhizmushoz? Már megnéztük a szekták versengését az északi és a déli zen iskolák között. De voltak más ellentétpárok is: fokozatos és azonnali tanítás, Tathagata és patriarkális zen, csendes megvilágosodás és koanvizsgálat stb. Ezek a versengések hajlamosak szőnyeg alá söpörni jogos és alapvető fontosságú kérdéseket és problémákat, és hajlamosak egyoldalú és torz dogmatikus retorikával elfedni azokat. Visszatérve a kilencedik századra a rendkívüli kínai tudós-szerzetes, Shumitsu [Tsung-mi 780-841] azt írta, hogy az egymással civódó fokozatos és azonnali zen szekta tanítványai „halálos ellenségként” kezelték egymást, míg az északi és a déli iskola tagjai „utálták egymást”. (25)

A szektatudatosság és az átadási vonal problémája nem a zen szektával kezdődött, már a kezdetektől velünk van. Mi okozta a korai buddhizmus szakadását? A Második Buddhista Tanács szerint, amelyet Vaisaliban hívtak össze i.sz. 386-ban, körülbelül 100 évvel azután, hogy Shakyamuni meghalt, „hamis nézetnek” számítottak a következő kérdések: 1. Vajon egy Arhátnak van-e éjszakai magömlése vagy nincs? 2. Vajon van-e olyan dolog, amiről egy Arhát nem tud vagy nincs? 3. Vajon egy Arhát kételkedhet-e valamiben vagy sem? 4. Vajon egy Arhát felébredhet-e egy másik által vagy sem? 5. Vajon egy Arhát felkiált vagy sem? Az évek múlásával ezeket a kérdéseket tanítások és dogmák váltották fel, és azt a vezető szerzetest, aki feltette ezeket a kérdéseket, szörnyetegként írták le, legalábbis a rivális iskolákban. Feljegyezték, hogy anyjával vérfertőzést követett el, megölte apját (első főbenjáró bűn), megölt egy szerzetest (második főbenjáró bűn), aztán az anyját (harmadik főbenjáró bűn). Na, most értjük, hogy melyik oldalon kellene állnunk? Egyébként a mahájána hagyomány ezt teljesen a feje tetejére állítja, és alapvetően eltérő módon magyarázza ezeket a „bűnöket”.

Ezek a kérdések már nekünk szólnak: Milyen kapcsolat van a felébredés és a szexualitás között? Mindentudó-e a felébredt ember bármiféle kétségek nélkül? Ezek döntő fontosságú kérdések, amelyeket magunknak kell feltenni és tisztázni. A negyedik kérdés, miszerint felébredhet-e valaki egy másikon keresztül vagy sem, pontosan a mostani témánkba vág. És valóban az egyik korai feljegyzés azt írja, hogy egy Arhát „talán nincs tudatában saját bölcsességének vagy természetfeletti hatalmának, és ezért másoknak kell rávezetnie arra a ráébredésre, amit már birtokol.”(26) A probléma a kezdetektől fogva ott van. Számunkra az a kérdés, hogy becsukjuk-e a szemünket és elfogadjuk a szekta dogmáit, vagy sajátunként keltjük életre a problémát, és valós válaszokat keresünk.

A *Genezis (Teremtés könyve)* tizenegyedik fejezete lejegyzti a hiábavaló erőlködést, hogy a torony építésével az eget fölé érjenek. Azt gondolom, hogy az erőlködés, hogy az átadási vonallal megszerezzünk valamit, hasonló: Bábel Tornya, Buddha Csatornája. A nyelvek különválása párhuzamba állítható a versengő szekták

megosztottságával. Mint a császár új ruhája, az átadási vonalat hamis ürüggyel, önző célokkal találták ki, amely a kínai császári eredetkultuszból alakult, és beteges maradványa az indiai, kínai és japán mintáknak. Ha akarjátok, nyugodtan viseljétek büszkén, de ne tévesszétek össze Buddha meztelen testével.

Az élő átadási vonal valóban értékes a zenben, amint azt újra és újra láthattuk ebben az előadásban. Az őt körülvevő kultusz valóságos Pandora szelencéje. Ezt is láthattuk. Ha megszabadítjuk magunkat a szektás versengéstől, dogmától, és az átadási legendákat kísérő babonáktól, összefoghatunk nemcsak más zen buddhistákkal, hanem más buddhistákkal is, tulajdonképpen az egész emberiséggel. Mivel az emberiség alapja világosan és határozottan az, hogy ráébredjünk „én-nélküliségünkre”. Ez független zen vagy buddhista dogmák elfogadásától; ez a magára ébredő valóság. Amelyben minden dolog átad, és át van adva mindennek. Köszönöm.

(Az 1998 nyarán Európa-, és Amerika-szerte megtartott előadások átirata.)